

КОСМІЧНИЙ ЧАР ПОЕЗІЇ ЛІЛІЇ ЗОЛОТОНОШІ

Гармонія внутрішнього світу особистості є тим цементуючим ядром, від якого розгалужуються промені в усі галактики всесвіту. У творчості відомої поетеси Лілії Золотоноші особливо гостро відчувається протистояння людської душі й огрому оточуючого світу. У світі розхристаних протиріч і розгублених лицедійств, у світі розчарувань і нових надій душа людства шукає справжності. Отож людство, яке іноді, здається, уже втомилося іти до світла, спраглою душею припадає до джерела любові, у якій і альфа, і омега, в якій нуртує надія на порятунок. Звідси бере витoki незбагненна сила і просто космічний чар поезії Лілії Золотоноші, у якій вона з книжки до книжки просто пише історію наближення людства до свого власного, розгубленого і роздвоєного й почасти навіть розтроєного “Я”. Така собі дорога “Трояня”, у якій від дохристиянських і до нинішніх часів крізь хащі віків іде душа людини, спрагла світла і любові.

Любов – понад усе. За неї лірична героїня Л. Золотоноші готова не просто жертвувати усім – вона мусить перемогти в цій нелегкій дорозі до світла. Бо за нею – руїна хаосу і спустошення, безодня сплундрованих душ. І система світобудови, де епіцентром стає душа людини, розбуджена любов'ю, стає головним персонажем ліричних новел письменниці. Новелістична пристрасть і лірична зворушеність поєднуються у її віршових одкровеннях в особливий емоційно-енергетичний сплав, відомий слов'янству ще з часів “Слова о полку Ігоревім”. І хіба не пристрасть Ярославни, яка стала лейтмотивом перлини давньоруського епосу, є провідною зорею, яка десь у напівтоні, напівмелодійному звучанні проривається крізь товщу часу. Вірш-пісня “Горобина ніч”, написана в співдружності з композитором О. Макаревичем, у виконанні народної артистки України О. Білозір стала хітом номер один, а рядками цієї пісні названий сольний концерт Л. Золотоноші “Не в тому річ...”. Узагалі в пісенному доробку поетеси близько ста пісень. Ю. Рибчинський так відгукнувся про її поезію: “В ній є багато геніального”. Зворушлива й чаруюча у живій динаміці поетичних строф, вона своєю мелодійністю вийшла з праглибин народних пісенних витоків.

На прикладі дослідження творчості Лілії Золотоноші бачимо, як письменник вчить народ мислити, бо тільки мислячий народ має право на майбутнє. Письменник вчить не бути байдужим, бо тільки така позиція відкриває чисті рубежі. Письменник вчить найголовнішого людського здобутку – любові. Бо тільки любов дозволяє нам говорити з Богом. І тільки той, хто любить, здатен пройти всі кола Дантових випробувань. Австрійський учений, лауреат Нобелівської премії Ф. фон Гаєк зазначив: “Нам необхідно мати не лише еволюційну епістемологію, а й еволюційну теорію розвитку моральних традицій, до речі, таку, яка значно відрізняється за своїм характером від тої, яку ми мали до нинішнього дня <...>. Розвиток наших моральних традицій (як і багатьох інших аспектів культури людства) відбувався одночасно з розвитком нашого розуму, але не був його продуктом. І хоч яким би дивним і парадоксальним не було моє твердження, все ж традиції моралі сильніші від здатностей розуму” [4, 22].

Неймовірна пристрасть ліричних героїв Л. Золотоноші – це здатність вийти за межі власного “Я”, здатність збагнути світ у всій його багатомірності.

А танго поночі! Готель.
І ми – удвох. Порожня зала.

За ритм отой життя б віддала!
За вітром стрибнула зі скель! [1, 11].

Цей містичний танок – як ритм епохи, адже тільки любов може порятувати нас від смерті. Там, де закінчується любов, починається безглуздя світу. Осмислення моралі через категорію гріха, як правило, виражається через моральні заповіді, переважно заборони: не вкради, не вбий, не зневажай. Біблійна наука про людину, смерть і воскресіння базується на пізнанні сенсу буття, і моральні цінності є фундаментальною основою біблійної есхатології, що включає еволюційний аспект: духовний розвиток, як повернення до істинної віри, до Бога, до знання про кінцеву мету життя людини і всього людства. Так, за переконанням ліричного героя поезій Л. Золотоноші, народжується світло. Так народжується день. Так розгойдуються величезні глибини старого Океану, коли входиш у нього думкою, спогадами, мрією, світовідчуттям; коли проростаєш у ньому пагінням зелених стебел і сонцесяйним звуком історії. Ти – один серед всесвіту. Тебе вибрала доля, як своє одкровення. Твоє слово падає на рамена вічності. Ти заходиш у густе плетиво смарагдових лісів – і веселкові звуки світу залишають у верховіттях – ти вгризаєшся у суть істини. Від почуття високого одкровення не ридаєш – бо був готовий прийняти на своє чоло печать вічності. Твоя неповторність п'янить як запах свіжої ріллі або осіннього листа. Ти – першопочаток нового тисячоліття. Не всі ще доростають до розуміння твоєї печалі й твоєї вселенської радості – ти прощаєш світові його недосконалість і поверховість. Ти зі стоїчною мужністю продираєшся крізь хащі турбот, надій, звершень. Метеликом зі зволоженими крилами вичакловуєш щастя світу: оминаєш суєту випадковості як застаріле лахміття. Ведеш вишукану розмову з Гомером та Горацієм, ушляхетнюєш звуки і поповнюєш звуками мовчання. Вичеканена строфа, набубнявіла внутрішніми римами і вселенською гармонією, виривається за межі всесвіту і за межі твоєї радості. Скільки тобі відпущено під зоряним небом хліба, води і спекотного досвіду вранішнього тіла трави?

Солодко пізнавати закони високої поезії, як ніколи не можна досконало пізнати лет середньовічного метелика, що зберіг себе між віконним склом. Він вирвався назовні й розкрає тишу прийдешнього видивом найсолодших звуків. Він летить назустріч сонцю і цигарковому диму. Попіл із сигарети причаєно гасне між пальцями всесвіту. Вихоплюєш миттєвості – як стародавні фрески у піднебесному Храмі буття. Котиться суха піщина віршованої мови у пустелі всесвіту – котить, аби пізнати себе і вибухнути лілейним цвітом. Дівчинко моя із очима сумної Мадонни, з руками плакучої верби, із тілом гнучкої ліани, із серцем – наповненим медом причасть і гіркотою розлуки... Ти збагнула найголовніше: світом править Слово і дуже близький той час, коли і світ це збагне...

Дивились ліхтарі у скло.
Подекуди прозріли зорі.

Вузька вулиця, під гору,
Ніби відрізане крило [1, 11].

Філософію здавна хвилювали одвічні питання: яке призначення людини на землі, її місце і роль у суспільстві, ставлення до природи, її осмислення себе самої у світі. Можемо стверджувати, що вони невідривно взаємозв'язані, і філософська проблематика притаманна певною мірою кожному літературному творові. У письменника філософічність – це не лише данина споконвічному призначенню літератури, це смисл і основа поезії, невід'ємний атрибут її творення і осмислення. Девальвація моральних цінностей призводила до проблем вселюдського характеру, небезпечних як для життя окремої людини, так і для спільноти. Так, "хвиля, яка піднялася із глибин позасвідомого після

першої світової війни, – писав К. Юнг, – знайшла вияв <...> у формі колективних міфологічних символів, які відображали первісні інстинкти насильства й жорстокості: коротше кажучи, сили темряви” [5, 58].

Дослідження особливостей лірики Л. Золотоноші вимагає з’ясування змісту проекції її поезії на філософський екран екзистенціалізму, виявлення специфіки образного мислення поета; визначення основних мотивів його творчості, дослідження художньої концепції людини і світу. Мелодія її книжок стає світлом для кожної людини, не заперечуючи традиційні канони людства, а лишень посилюючи їх, водночас шукаючи свою міфологему існування. Уважно аналізуючи композицію її збірок, ми знаходимо найголовнішу мелодію – мелодію рідної землі, мелодію України. Вона виростає, як колос, з долонь ліричної героїні. Бо ж постаті героїв – то золоті зерна у потужному колосі рідної Вітчизни. Їхня справжність – то є величезне багатство.

В глупу ніч я у тебе лежала в долонях.
Сніг, як світ, де глибокі чумацькі безсоння..
Світ – як ми. У що віримо. Так, чи не так.
Сніг – як світ. І летить позаяк [3, 58].

В. Шкляр зазначає: “Кажуть, що нині не час віршів. Значно необхідніше тверезе осмислення дійсності, інакше наступний день може знову стати днем непоправних помилок. Усі втягнені у вир політичного життя. Чи до поезії тепер, коли все так перемішалось в нашому домі?”

То які ж вірші необхідні нам сьогодні? Явно не ті, автори яких швидко й легко реагують на мінливу моду. Закони “живучості” поезії в наші дні складні і неоднозначні, проте очевидно одне: нині потрібне емоційне осмислення сьогодення – в ім’я майбутнього. Осмислення, що веде до відновлення моральних орієнтирів, збагачення почуттів. Саме такі вірші складають книгу Лілії Золотоноші “Соло Свічі” (“Логос”, 2001 р.). Це збірка багатосюжетна. Нерідко образ одного вірша повторюється, розвиваючись у наступних” [1, 6].

Рятуючи когось – ми рятуємо себе. Як і навпаки: вбиваючи когось – ми вбиваємо себе. Отой інший тон у віршах Л. Золотоноші йде на рівні самовідчуття, на рівні напівмовчання, дитячого напівсхлипу, дитячої сльози, захованої за повіками і німого невимовленого запитання. Високі почуття є непроминальними і вічними, стверджує лірична героїня її книжок. Вони акумулюють у собі добру енергію людства і є животворящою силою, здатною на творення нового духовного світу.

Себе я знаю! Ти себе – забудь.
Як я прийшла, сховай надійно спокій.
Я – жінка. Я – кохання. Я і суть.
Я – сенс. Я – мрія. І я доти – доки [3, 78].

Книжки цієї письменниці розглядаємо як ліро-епічний роман, у якому навколо світу для двох розгортає величні крила цілий світ. Там і світло дня, і блиск місяця, і водограй веселки, і сніг, що умивається дощем, і сузір’я двох імен. І найбільша таємниця, яку так прагне розгадати людство імення того єдиного, обраного, який десь іде у напівтоні, напівобразі, іноді як Володар кохання, а отже, і світу... Бо той, хто володіє такою жрицею (Берегинею) кохання, і володіє світом (у Давній Русі – миром)...

Моя правда – в тобі. Загоряється шлях.
Твоя правда – в мені. І зникають дороги!
А ім'я лиш твоє тріпотить на вустах!
І без нього мені просто жити незмога! [3, 178].

Ця вражаюча міфологемна суть дії, для якої любов стає найвищим одкровенням. Така любов у трактуванні ліричної героїні стає наче жертвоприношенням. Але доба давно вже сприймає ірраціонально цей симбіоз нового часу. Двоє закоханих становлять одне єство. І це новітня суть наближення до високої істини пізнання як одвічної дії, як наближення до Шевченкових стовпів, котрі підпирають небо. Це безконечність людського буття. Це дорога людства до самого себе. Це здатність вийти за межі власного “Я” у пориві найвищих почуттів.

Ти ще не знав нічого, йшла дорога,
Нам обмаль слів, нам обмаль хвиль, хвилин.
Ріка крутила вітер, ох – незмога!
А світ летів! Часу крутився млин [3, 28].

Лірична героїня Л. Золотоноші – наче віддзеркалення світу свого обраного. Пристрасне відчуття його світу стає суттю буття самої героїні. Вона живе і дихає лише його присутністю. Без нього – як риба, викинута на берег, – адже вони – це одне ціле. І без нього лірична героїня не просто втрачає смисл життя, а і саму себе. Їхній світ на двох напоєний пахощами Медового Спаса, вересневого дивовижного різнотрав'я. Її обраний – як вершник на серпневому коні прямує із серпня у вересень – у той час, коли “місяць висне, як срібен серпик”, і настала пора вересневого сонцестояння... Тоді і небо вищає, і зорі падають прямо у серце... А яблуні гнуться від достиглих яблук... І лірична героїня письменниці виходить назустріч долі – красива, як сама доля... Це свято їхнього кохання. Це купальський вогонь неприхованої пристрасті, як багаття купальської ночі...

Як скажеш – впасти, сміючись, впаду!
Яскравим зойком поцілую тишу!
Усе, як скажеш, буде, до ладу!
Нашу любов в історію запишуть! [3, 48].

Купальське вогнище – наче місток крізь століття. І ось лірична героїня, мов давньоруська Лада, із атрибутами нового часу: годинник, перстень, плед... І чи не єдиний спільний атрибут – свіча, таємна змовниця усіх закоханих. Воістину шекспірівські пристрасті є рушійною пружиною захоплюючої оповіді про нев'януче кохання з елементами то детективного сюжету (вони зовсім поряд, але нарізно), то розлогої ліричної сповіді (її хвилюють найменші деталі, пов'язані з обранцем), то психологічного трилера (історія кохання стає історією доби).

Як з рвійної душі – бджолиний рій,
Погарячуєш – обіллю туманом!
Хай думати про тебе перестану, -
Навіть тоді ти будеш тільки мій! [3,78].

Композиція книжок Л. Золотоноші має свій темпоритм: короткі вірші – як видихи повітря, або стукіт серця – на весь всесвіт: малюнки для світу – найчастіше

у ритмі танго – він-вона і вічність (без неї ніяк) і розлогі симфонії (поєми), де стукіт серця наче продовжується у часі...

...Все ж, Володимире, Ярило – мій вогонь!
А проти неба я – мілка піщинка.
Жертовний струмисько взяв, що тик з долонь,
Вклонитись мені, хоч раз, за те, що жінка... [3, 58].

Нам ще долітати до тих невидимих крил душі письменниці. Її книжки потребують окремого глибинного прочитання – це ліричні сповіді душі з постійно наростаючою градацією чуття, з постійним самооновленням. Може, десь поряд і є таємниця відкриття “вічного двигуна” духовної естетики. Бо ж найбільша загадка людства – це загадка кохання. Лірична героїня її книжок наблизилася впритул до розкриття цієї таємниці...

Поезія Л. Золотоноші просвітлює серце читача. За нею – не просто побут, а буття людини душевно й духовно багатой, милосердної до людей, природи: людини, яка вміє говорити про високе непишномовно. Одна з основних думок її книжок, як на мене, – нагадування про те, що всі ми живемо не так у своїй квартирі, як у часі, у природі, у всесвіті, де все живе і неживе взаємопов’язане. Сила цієї поезії – у стриманості, попри могутній творчий темперамент, це поезія великої внутрішньої напруги. І “якщо загострення пристрастей підніметься вище від критичного рівня, то зникне будь-яка можливість того, що слово розуму матиме вплив, адже на зміну йому приходять гасла та ілюзорні бажання-фантазії” [5, 68].

Ліричний герой поетеси бачить здійснення споконвічних надій свого народу – і своїх власних – на вільне життя у власній державі. Цій своїй мрії він залишається вірним у всіх книжках поетеси. Л. Золотоноша не тільки розвиває неоромантичні та символістичні тенденції української поезії, збагачує мелос українського вірша та його тропіку, – вона вдихає в неї дух невичерпної індивідуалізації внутрішнього життя, вносить до неї ліричний психологізм і спонтанну задушевність. Паралельно припадає до загальнолюдської духовної проблематики, спрямовуючи українську поезію в рідше сучасної світової літератури, даючи новий стимул рухові в цьому напрямі. Об’єктивне ж художнє значення її творчості виходить далеко за ці часові площини.

Цей світ не дуже білий – так собі.
Немов халати білі. Не стерильні.

І ми в коханні – ніби в боротьбі.
І легковажні, і, як птахи, вільні [1, 22].

Ліричний герой цих поетичних творів прагне відчувати себе частиною великого всесвіту, говорити зі світом неба мовою черешневого світу і ностальгійного спалаху доріг. Любити так цей світ – бо розуміти, що лишень одержима стоїчна любов здатна його врятувати. І нічого не вимагати взамін. І бути щасливим від того самозгоряючого, самоспопеляючого вогню – бо ти сам уже став отим вогнем, отим вершником, що летить між зорями, закутавшись у кирею вічного сміху і плачу. Адже десь у високому плетиві доріг палахкотять “червоні клени й клени срібні”, висаджені Б.-І. Антоничем; і мусиш летіти над ними – аби їм не було самотньо. І сходять зорі вишнями у душі, і природа гомонить з Богом, і під шаром попелу ворухнуться крила древніх колісниць – а ліричний герой плаче “сльозами божих речень – порізаний на рими і вірші”.

Для цього ліричного героя смерть стає прологом народження, народження замикає вічність колообігу буття. І образ вічного лету – як символ непроминальності людськості. Його любов, як і його самотність або нудьга,

особливо переконливі. Низка кліше – хмари, квіти, віти, птахи, хвилі й нескінченні мелодії – переходять із вірша у вірш. Л. Золотоноша підсвідомо відчула й сформулювала свою головну художню проблему, яка була також і проблемою цілого покоління українських поетів: зміну поетичної мови, потребу в якій все покоління тонко відчуває на підсвідомому рівні. “В українській поезії книжок такої тематики небагато, – зазначає Д. Павличко. – Звичайно, в добірці є вірші різного плану, деякі – з близькою, а деякі – з дуже глибокою перспективою. Йдеться про любов як про втечу від самоти і смерті, хоч зовні це має вигляд земної спокуси... Ліля Золотоноша пише зухвало, але все, що хоче сказати, не в слові, а десь у підтексті. Слово тільки натякає на щось невимовне, непохопне. І це робить її вірші справжньою поезією” [2, 5].

Одержима героїчність мотивів Бояна, ностальгійна туга за гармонією буття Сковороди, пристрасний героїзм Шевченка, філософська самозаглибленість Франка, ніжна мужність Лесі Українки – і як наслідок – космічна замисленість українських поетів ХХ століття. Вони повертаються до України з позаобрійних світів, з позачася і позапросторової обмеженості – вичакловують буття із небуття, тужать “невиспіваними піснями” вічності. Це необхідна умова очищення, це оте катарсисне коло, не пройшовши яке, не зумієш перепливати ріку вічності, аби наблизитися до себе, до своїх коренів. І справді, хіба не є “внутрішньою комунікацією” філософський текст, починаючи від певного періоду, який можна датувати початком нового часу. Зі словечка, слова ліричний герой Л. Золотоноші вичакловує пісню – схожу іноді на гомінні гортанних чи горлових звуків; прогортає пучечками снігової завії, кропить мертвою і живою водою, омиває цілющими сльозами. І вибухає плачем – як молитвою, отими птахами, що ширяють над небом української душі. І вбирає повітря – як риба, викинута на берег, і шукає слова молитов, аби віднайти їх у своїй душі назавжди, і стає високим небом над тисячолітнім полем українськості. Як зоря, як печаль, як молитва, як доля, котру не оминутьі...

Філософія становлення буття, філософія становлення українства – один із провідних мотивів збірки “Хочу до тебе”. Зі сльози і смутку, із думання і вічності, із ударних дзвонів душ, які зачаровували світ, постає висока і свята сутність державності. Бо вона починається на найпершій порі не із переможного поклику зброї чи насильства; а з пружного дзвону думки як первня історії. Звернення до текстів, міркувань, що спрямовані до себе, – істотний факт не тільки психології, а й історії культури. Внутрішнє мовлення, тобто діалог із самим собою, являє потужну надбудову над нашим мовленнєвим спілкуванням. Проблема “я і світ” у творчості поетеси логічно трансформується у проблему “я і Україна”.

За переконанням ліричного героя творів Л. Золотоноші, сила завжди струменить від людей, що діють узгоджено, роз’єднані люди – детерміновано безсилі, роз’єднаність стає причиною ізольованості й самотності. Однак ізольованість і самотність, як свідчить глибоке спостереження, – це не одне й те саме. Я можу бути ізольованим й перебувати в становищі, в якому я не можу діяти, оскільки немає когось, хто діятиме зі мною. У такій ізоляції людина зберігає контакт зі світом як людським витвором. Самотність же зачіпає людське життя загалом, це відчуття відчуження від світу взагалі належить до найглибших і найпекучіших переживань людини. Прекрасна дорога, якою йдуть тільки талановиті й правдиві, благородні гуманісти, для яких найвищий сенс життя – то синтез любові й творчості, життя для інших, а тим самим і для власного щастя. Та дорога не встелена трояндами. Але сильні любов’ю й вірою не плачуть, не нарікають на долю, – стверджує герой поезії Лілії Золотоноші.

Осмилення проблем діалогу як практики культурного обміну, самовідчуття нашого часу, де взаємини та зв'язки людей між собою і з Богом перестали розумітися як такі, що існують самі по собі, й почали трансформуватися в духовно-екзистенційному вимірі, призвело до появи досить плідних досліджень специфіки релігійного діалогу. Ми вибухаємо невідомими досі почуттями: уже живемо в цьому житті якось по-іншому. З невідомою очищуючою силою падає дощ, розкошують літні грози, метуть зимові сніги, але нас не залишає відчуття чиєсь присутності, нерозгаданої таємниці, невідомості буття. Хочемо збагнути: що там, за гранню видимого; чи досягли ми досконалості у своїх можливостях; як співіснують з нами інші відчуття і виміри. Письменник, за імперативом Л. Золотоноші, – це той, по кому людство звіряє дихання свого серця...

...На горобині водночас
Тривожне листя облетіло.

Я знову чую білий вальс,
Для тебе серце я відкрила [1, 74].

Людство залишає за межею отой найперший порух становлення душі: дитинство. Де є тато і мама. Стежка до криниці. Яблука на самому верхечку старої яблуні, що росте над річкою. Півень, який господарює на подвір'ї і проганяє кожного, хто чужий... Котик, який вмивається: кажуть, до приходу гостей... Айстри, що пахнуть сонцем і росою. Сливи, які встеляють килимом батьківське подвір'я. Липнева гроза і блискавка, що вдарила у сусідню тополя. Молоко у дійниці... Сюрчання коників у траві. Липнєве надвечір'я і сфера маминого живота, яка чекає на своє сонечко... День твого приходу в цей безмежний світ, де так багато сонця і радості. Світ, який говоритиме до тебе поезією снів і барв... Світ говоритиме із тобою. Світ говоритиме через тебе. А, може, і справді це так. Кажуть, що поети є провідниками Божої ласки. Ці духовні імперативи є джерелами життєвої снаги ліричних героїв поетеси. Переконана, що Лілія Золотоноша має свого читача, який не втрачає її з поля зору: зазвичай цікаво, з чим зустрінешся в її наступній книжці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Золотоноша Л.* Соло Свічі.– Київ: Логос, 2001.– 135 с.
2. *Золотоноша Л.* Тепер або ніколи.– Київ: Фенікс, 2004.– 140 с.
3. *Золотоноша Л.* Хочу до тебе. – Київ: Фенікс, 2009.– 160 с.
4. *Хаек Ф.А.* Пагубная самонадеянность.– Москва, 1992.– 222 с.
5. *Юнг К.Ю.* Избранное.– Минск, 1998.– 258 с.

Отримано 20 липня 2018 р.

м. Львів.